

DR. OLÁH JÁNOS
ny. főiskolai tanár
SZTE JGYPK
Szeged

Kálmány János: Magyar hitvilág

Válogatott tanulmányok. Péter László szerk.

A határokon átnyúló együttműködésnek több színvonalas terméke van. (A csíkszeredai Magiszter folyóiratban, a Partiumi Egyetemi szemlében, a szegedi Conviviuirea – Együttélés folyóiratban többen publikáltunk hazánkból is, színvonalas a szlovákiai Katedra folyóirat is. Még több tény is lehetne felsorolni. Erre sajnos nincs lehetőség a terjedelem miatt is.) Most egy újabb szép példáról tudunk beszámolni. 2009-ben jelent meg Kálmány Lajos: Magyar hitvilág c. szép kiállítású kötet, melynek utószavát dr. Péter László ny. szegedi professzor írta, s egyben szerkesztette. A szerkesztésben közreműködött Nagy István a pécskai (Pecica, Románia) Kálmány Lajos Közművelődési Egyesület elnöke is.

Kálmány Lajost (1852–1919) Móra Ferenc a legnagyobb magyar folkloristának nevezte. Munkásságát Péter László dolgozta fel. Kálmány Felsővárosban született Szegeden. A piarista középiskola tanulója volt, ahol Dugonics András, Révai Miklós, Csaplár Benedek szellemében megtanulta értékelné a néphagyományt. Édesanyja kívánságára ment papnevelőbe Temesvárra („Kis-Bécsbe”, mely ezt a nevet akkor még németes jellege mellett közvilágítása, villamosai, gyönyörű terei, botanikus kertje, stb. miatt is kiérdemelte.) 1875-ben szentelték pappá. Első segédlelkészi állomáshelyén, az Arad melletti Pécskán rögtön nekilátott a helyi szájhagyomány gyűjtésének. Pap létére lakodalmakba, kukoricafosztókba járt, és daloltatta az embereket. Plébánosai haszontalanul dorgálták szobájának rendetlensége miatt. Számos néprajzi munkája jelent meg az *Etnographia* és más folyóiratban. Tartott előadást a Magyar Tudományos Akadémián is. Ezt a Franklin Társulat nyomdája jelentette meg. Szeged vidéke népköltése c. munkáját 1891-ben Bába Sándor adta ki (a szegedieknek különösen sokat mond ez a név, a Bába Könyvkiadó ma is színvonalas munkákat nyomtat ki). 1893-ban Szegeden szerette volna elnyerni a rókusi plébániát, (melynek XX. sz.-i történetét Kritovics László pápai prelátnak plébános az ismertetés szerzőjével együtt dolgozott fel. A könyv a nagy szegedi könyvtárakban érhető el.) Pályázása nem sikerült, csupán 1898-ban lehetett plébános Csanádpalotán, ahol gazdálkodásba is fogott: tanyát épített, állatokat tartott, zsákokat hordott, trágját hányt – utóbbi nyilván nem tetszett egyházi előjáróinak sem. 1906-ban mint Péter László írja: a bővérű, jó borivó és pipázó Kálmányt agyvérzés érte, a püspök (Csemoch János, a későbbi hercegprímás) várt gyógyulására, de 1910-ben nyugdíjba küldte. Ekkor tért vissza Anna húgának, Gácsér Antal pékmester feleségének alsóvárosi házába. Szegeden betegségei ellenére a munkába vetette magát. Emberkerülő lett, nem érintkezett rokonaival sem, így elhagyatottan halt meg. Több nap után találtak rá. A temetőbe Móra Ferenc, Szalay József, Cs. Sebestyén Károly kísérte ki.

Tudománytörténeti jelentőségére Péter László mutatott rá.

Kálmány munkássága számos ponton hozott újat a hazai népköltészeti kutatásba. Mindekelőtt gyűjtésének mennyiségével. Előtte senki sem gyűjtött ennyit. Munkássága bizonyította, hogy a ballada nem csupán székely műfaj, hiszen legszebb változatait a török dúlta Alföld is megőrizte. Kálmány gyűjtésének minősége is átlagon fölüli – Péter professzor szerint ő volt az első magyar „falukutató”. Úttörő volt szövegeinek hű lejegyzésével. Abban is első volt, hogy

fölismerete a népdal, ballada szövegének és dallamának elválaszthatatlanságát, sajnos a XX. és XXI. sz. technikája nem állt rendelkezésére. Péter László szerint további érdemei: ösvallási tanulmányai úttörő jelentőségűek, elsőként ismerte fel a kisebb prózai emlékek (adomák, rigmusok, találós kérdések, stb.) jelentőségét, a népi egyéniségkutatás úttörőjének is lehet tekinteni.

Várjuk Péter László szerkesztésében Kálmány Lajos népmeséit, népballadait, hogy a szegedi és környékbeli általános iskolai tanulók tudják szavalni (s az ország és a környező országok diákjai is).

Az ismertetett kötetben Péter László és Nagy István, pécskai pedagógus Kálmány János nehezen hozzáférhető szakfolyóiratokban megjelent elméleti tanulmányait, gyűjtéseit tették közzé. A könyv a Szegedi tudósok címmel tervezett sorozat első kötete, melyet a szándékok szerint Löw Immanuel folklorisztikai, majd Tömörkény István és Móra Ferenc régészeti tanulmányait tartalmazó kötetek követnék; kívánjuk, hogy e munkák minél hamarabb megjelenjenek. Az ismertetett kötetnek pedig szerintem minden szegedi iskola tanári könyvtárában helye lenne, de nemcsak ott.

Figyelemre méltó (a könyv kapcsán jutott eszembe), hogy az orosz neveléstörténezesek mennyire fontosnak tartják a népi hagyományok nevelő erejét, melyek spontán formáltak a falusi gyermekeket. (D. I. Latúsina: Isztorija pedagogiki X- nacsalo XX. veka Moszkva, Izdatyelszkij Dom, 1998 – Az orosz könyv elemzi pl.: a népi játékok, népdalok, egyházi énekek, stb. nevelő jellegét. A könyvet az odesszai egyetemen kaptam.)

Az ismertetést fejezzük be Péter Lászlóék mottójával: Klebelsberg Kunó: „Eszmények nélkül nem lehet élni; illúziókban nem szabad élni!”

ISBN 973-87566-9-3 Alma Mater Alapítvány Arad Grapho – Tipex-Déva, 2009 Románia

Hicsik Dóra: Alma mater

*„A mi igazi feladatunk az apostolkodás,
a nevelés, az emberteremtés,
mint a jó Istené, a nevelés,
ami meglehetősen nehéz dolog.”*

Kosztolányi Dezső: Aranysárcány.

Egyik kedvenc könyvem Kosztolányi Dezső Aranysárcány című munkája, melyet a szabadkai gimnázium ihletett. Így nagy örömmel hallgattam az MR1 Kossuth rádió Határok nélkül adásában az ismertetést Hicsik Dóra könyvéről, amit sikerült is Szabadkán beszerezniem.

A mű a szabadkai gimnázium tanáiról szól, azokról az emberekről, akik 1861 és 1918 között tanítottak az intézményben. Mint a szerző írta: „Az Olvasó találkozhatott már nevükkel egy-egy Szabadkáról vagy Kosztolányiról szóló könyv lábjegyzetei között, az évkönyvekben vagy a temetőben.”

A kötet első részében a tanárok életrajzi adatai találhatóak, melyek nagyrészt az évkönyvekből származnak, a hiányokat az író leleményessége pótolta; a második rész tanévekre lebontva tartalmazza, ki mikor mit tanított; a mellékletben az igazgatók névsora és a pedagógusok évkönyvekben megjelent írásainak bibliográfiája található.

Az első részben Hicsik Dóra plasztikus képet adott az intézmény történetéről, mely 1861-ben kezdődött, amikor az 1747-ben alapított iskola megnyitotta a felső osztályokat.

Az évek során (ahogy az szokott lenni) változott a tanterv, új tantárgyakat kezdtek oktatni. Az iskola magyar tannyelvű volt, a nem magyar anyanyelvű diákok is ezen a nyelven tanultak. Az iskola önképző köréből indult Kosztolányi Dezső, Csáth Géza, Munk Artúr irodalmi pályája.

A 80-as évektől kezdve a túlszűfoaltság miatt párhuzamos osztályok nyíltak, a diákok közül azonban nem mindenki jutott el az érettségiig. Az 1890/91-es tanévben az intézménynek már 523 tanulója volt.

Ekkor is gondot okoztak az anyagi kérdések. A minisztérium tornaterem, rajzterem és szolgakás építését írta elő. A város valamelyik szerzetesrendre szerette volna bízni az intézményt. Ez azonban még a piaristák esetében sem sikerült. Végül egy új épületet húztak fel Raichle Ferenc (neobarokk stílusú) tervei alapján.

Az iskolának ma is ez az épület ad helyet a város központjában a tejpiac mellett (a mai gimnázium közelében található Kosztolányi Dezső mellszobra.) Az új épület már megfelelt minden előírásnak, a tanteremek tágasok voltak, volt tornaterme, szertárai, kápolnája.

Az intézmény pedagógusai részt vettek a város kulturális életében tanulmányokat, cikkeket, könyveket jelentettek meg, előadásokat tartottak különböző rendezvényeken, különböző tisztségeket töltöttek be a város intézményeiben.

Többen ekkor is bírálták a tankönyvek sokféleségét, a tananyag nagy terjedelmét, az iskolai osztályok nagy létszámát, mindez a színvonal csökkenésével járt. Így írhatta Csáth Géza szigorú kritikáját a Bácskai Hírlapban 1907. július 18-án: „azelőtt egy szilárd alapokon álló, jó erőktől vezetett iskolánk volt, s míg a múlt nem egy igazán tehetséges embert adott a jelennek, addig a jelen a jövőbe nagyszámú kretént küld.”

Az 1900-as évek elején néhány diák öngyilkosságot követett el. A lakosság ezért támadta a gimnáziumot, a tanárokat.

1914-ben kitört az első világháború. Szabadka az új délszláv államhoz került. 1918-ban Kosztolányi Árpád igazgató nyugdíjaztatását kérte. A tanároknak hűségesküt kellett tenni, aki ezt nem tette meg, elbocsátották az állásából.

1919. augusztus 30-án megszűnt az önálló magyar gimnázium.

A második rész a tanárok fellelhető adatait mutatja be: dátumok, pálya, publikációk, közéleti szerepvállalás, stb.

A nevelők sok helyről kerültek Szabadkára, majd onnan is több helyre sodorta őket az élet. Tanulságos publikációik sokfélesége, s az, hogy hány országos lapban, folyóiratban fejtették ki nézeteiket.

Szabadka után volt, akiből igazgató lett máshol, még tankerületi főigazgató is akadt a távozók közül. Minden felekezeten volt saját hitoktatója.

A könyv számomra azért volt érdekes, mert a szegedi levéltárban a kor több iratát is látam, hiszen a szegedi tankerülethez tartoztak a mai Vajdaság akkori középiskolái is. A nevelőtestületi értekezletek jegyzőkönyveinek egy példányát az igazgatóknak be kellett küldeniük Szegedre a tankerületi főigazgatónak.

A neveléstörténettel foglalkozók számára különösen fontos a tanárok évkönyvekben megjelent írásainak bibliográfiája. Jó lenne, ha valaki vállalkozna egy ilyen jellegű országos összegzésre vagy szemezgetésre, hiszen az elsárgult oldalak sokszor komoly értékkel rendelkeznek.

Világos, hogy a könyv felkelti a magyar irodalom, pedagógia stb. iránt érdeklődők figyelmét, azokét is, akiknek nincs kötődésük Szabadkához. A kötet 300 példányban készült, ebből 200 db-t sorszámoztak a szerző aláírásával.

Szabadka/Subotica, Grafoproduct nyomda, 2010.